UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Hieronymi Dandini Cæsenatis E Societate Iesv De Corpore Animato Lib. VII.

Dandini, Girolamo

Parisiis, 1611

Intellectum à sensu diuersum esse, cap. 3.

urn:nbn:de:hbz:466:1-95641

Visual Library

Somni breuis damna

Sed nec nimis breuis debet eſſe ſomnus. Quoniam natiuo calore ſpiritúque diſtractis & ad alias atque alias operationes vocačtis, impeditur coctio, prauíque humores & cruditates exiſtũt; ſiccatur corpus, quod non tàm copioſè ac largè reficitur dormiendo, quàm exhauritur vigilando. Debilior demum redditur motus, omniſque ſenſio deterior; propter defectum ſpiritus, qui non ſatis copioſus reſtauratur.

Somni moderati commoda.

Moderatus igitur eſto ſomnus: qui & coctionem iuuabit ac perficiet; & impinguabit corpus, tum abundè alimentum membris ſuppeditando, tum probatos gignendo humores & ſuccos. Soluet quoque fatigationem, vires optimè reſtaurabit, atque ad motum & ſenſum conferet, dum plurimum gignet & optimum ſpiritum.

An ſomnus prior an vigilia.

Curioſiùs quærit Philoſophus in 5. de animalium ortu lib: cap. 1. num dormiat priùs animal an vigilet. Sed reſpondendum eſt, omnino vigiliam ſomno priorem eſſe. Tum quia eſt velut habitus, cuius priuatio ſomnus. Tum quia per ſenſum primò animal eſt; ſenſus autem vigilia & operatio. Somnus etiam non niſi poſt operationem & fatigationem neceſſarius iudicatur; vt id reſtauretur, quod vigilando & operando conſumptum fuit. Et vnaquæque res naturalem priùs & perfectam conditionem habet, quàm eam, quæ præter naturam & velut mutilata eſt. In vtero quidem fœtus tempus penè totum dormiendo conſumit. Sed & id euenit cùm primùm, inquit Philoſophus, ſentire cæperit: Antecedit igitur ſenſus & vigilia. Neque diſpoſitionem illam ſomnum, ſed ſomno ſimilem, qualis plantarum eſt, eſſe putat.

Vt dormientes faciant opera vigilantiũ

Maiore dignum cõſideratione videtur, id quod tum eo loco, tum in cap: 3. lib: de ſom: & vig: adnotatur, dormientes interdum ſurgere, ambulare atque alia vigilantium opera exercere; vt de amico ſuo, qui ad galinarum locum profectus eſt, ſcribit in eum de animalium ortu locum Philoponus. Etenim ſomnus affectio quidem cerebri eſt; ſed anterioris præſertim partis, in qua communis ſenſus viget, & officina eſt ſpiritus ſentientiúmque neruorum principium. Ibique maximè fit illud vinculum, quo exteriores ſenſus omnes velut in ſuo principio & centro ligari creduntur, & ideò operatione ceſſare. Poſteriorem cerebri partem non eſt neceſſe ligari. Quare mouendi virtus, quæ ibi reſidet indéque ſpiritum ac neruos accipit, ſoluta erit & libera: & cùm per ſe imaginatione regatur, quæ inter dormiendum libera perſæpè relinquitur, operari poteſt. Ligatur tamen ex accidenti ea quoque plerumque, nec operatur; ſiue deficiente ſpiritu in anteriore cerebri parte, quæ illum ad poſteriorem tranſmittit: ſiue quòd imaginatio quoque ligetur; vt in profundo ſomno, in quo ne in lecto quidem minimùm mouemur. At non omnes ea vigilantium opera faciunt: ſed perpauci quidem, quibus aut ſpiritus, aut imaginatio vehementior, aut natura apta & melancholica; aut maior aliqua impreſſio diurna; quemadmodum ijs, qui in inimicitijs verſantur; aut morbus, aut habitus, aut alia cauſa.

A Cùm verò hi euigilauerint, ſomnij, quo ad ſurgendum & agendum permoti fuere, recordantur; ſurrexiſſe ſe verò, ambulaſſe, aut egiſſe quidpiam, non item. Somnium quippe in imaginatione verſatur, illique impreſſum memoriam facit. Exterior autem corporis motus niſi exterioribus ſenſibus cognoſcatur, memoriam ſui non poteſt facere: at exteriores ſenſus ligati ſunt. Quòd ſi interdum fiat, vt ſurgentes apertis oculis & per loca periculoſa incedant, & in columnam incidentes tanquam inimicum verberent: exterior ſenſus quoquo modo, at non penitus, ſolutus eſt. Non enim videre ſe vident; quia communis ſenſus principium B exterioris ligatus eſt. Ideò non recordantur. Et ſi nihil ſomniantes operentur, perinde phantaſmate vtuntur, ac ſi ſomniarent.

Cur illi qui non recordantur.

INTELLECTVM A SENSV diuerſum eſſe.

CAPVT III.

TEXTVS.

Ἐπεὶ δὲ δύο διαφοραῖς ὁρίζονται μάλιστα τὴν ψυχὴν, κινήσει τε τῇ κατὰ τόπον, καὶ τῷ νοεῖν, καὶ τῷ κρίνειν, καὶ τῷ C αἰσθάνεσθαι.

Quoniam autem duabus maximè differentijs animam definiunt; tum motu, qui eſt per locum; tum intellectione, & indicio; & ſenſu. Tex. 150.

COMMENTARIVS XXXVIII.

QVi ab hoc loco 3. lib: principum fecerunt, eo nimirum argumento permoti fuiſſe videntur; quòd in ſuperioribus verbis quaſi ſentiẽ D tis animæ tractationem abſoluens, de ſenſu dictum eſſe concluſit: nuncque velut de intellectu dicere aggrediens eum ſtatim à ſenſu ſeparat. At nec ea fuit ſuperioris orationis clauſula: quin potiùs communis ſenſus cõſiderationi finem poſuit. Conſequenti autem hoc ſermone non ad intellectum, ſed ad phantaſiam progreditur; quæ communi ſenſui proxima eſt atque inter ſenſum & intellectum media; ad quam operaturus quoque intellectus ſeſe conuertit. Neque enim inchoata ſenſuum interiorum tractatio abijcienda erat, & imperfecta ac mutila relinquenda: prætermiſſa videlicet phantaſia, aut obiter ſo- E lùm & quaſi ex accidenti commemorata, vt intellectus ab ea diſtingueretur. Præſertim cùm plurimam habeat ac ſummopere neceſſariam operationem: eamque meliorem ac præſtantiorem, quàm communis ſenſus. Verè etiam dixit Philoponus, repentinam omnem & ſubitam mutationem, tum in oratione, tu in quauis re agenda, malam eſſe, ac reprehendendã. Propterea ab irrationali ſenſu ad rationalem intellectum repente Philoſophus non proceſſit. Sed antea de phantaſia, quæ inter vtrumque media eſt, egit. Ad alteram, vt Simplicius loquitur, quæ poſt ſenſum eſt, iudicatricem actionem ſe tranferens ordineque

recte

rectè ad phantaſiam, quæ ſenſui proxima eſt, tendens.

Ad eius verò tractationem ita accedit, vt generali primùm quadam facultatum animæ diuiſione facta in cognoſcentes & mouentes; cognoſcentem illam eſſe conſtituat. Quam diuiſionem etſi velut priſcorum Philoſophorum adferre videatur: & ita Philoponus iudicauerit; verbo illo (definiunt) perſuaſus. Verè tamen, vt viſus eſt etiam exiſtimare Themiſtius, tanquam propriam, veram, & ſibi probatam proponit; ſed manifeſtam atque ab omnibus receptam. Quod ex tex. 19. lib. 1. cognoſces. Vbi animatum accepit duobus maximè ab inanimato differre, motu & ſenſu, hocque ipſum à priſcis fuiſſe traditum. Et rurſum in textu 25. & 28. eadem diuiſione opiniones illorum de anima commemorauit. Ex eorum autem duntaxat ſententia diuiſionem eam non adferri, illud eſt argumento; quòd ab eo idcirco adfertur, vt qualis facultas phantaſia ſit conſtituat. Motum porrò ſolum localem nominat, quòd de hoc ſolùm agendum ſupereſſet. Atque hoc membro appetentes quoque complectitur. Siquidem motus appetitionem proximè ſequitur: & à motrice quidem virtute impelluntur animalia ab vno ad alium locum; at iubente atque imperante appetitu.

Rurſum triplicem facit cognitionem, νοεῖν, κρίνειν, αἰσθάνεσθαι. intelligere, iudicare, ſentire: vt qualis phantaſiæ cognitio ſit accipiat. Quocirca ſi motus abſolutè nominaretur, diuiſio in motum & cognitionem quinque illa membra cõtineret, quæ in tex. 27. lib. 2. enumerata ſunt; vegetans, ſentiẽs, appetens, loco mouens, & intelligens. Namque motus, tum vegetans, tum loco mouens complecteretur; ſi quidem nutritio, accretio, & procreatio motus quidam ſunt; tum verò etiam appetens; quia loci mutatio ex appetitione proficiſcitur. Cognitionem autem manifeſtum eſt ſenſum & intellectum continere.

Philoponus νοεῖν rationalem ſolam cognitionem: αἰσθάνεσθαι irrationalem omnem: κρίνειν vtramque interpretatur. At videre poterat, phantaſiam in tex: 153. à ſenſu ſeparari: & in tex. 155. ſub νοεῖν collocari: & poſt in tex: 48. νόησιν quandam dici. Aptè igitur Simplicius νοεῖν dixit cognitionem omnem ſignificare, ad quam à nobis ipſis, non à præſente obiecto excitamur; ſiue intellectus ea ſit, ſiue phantaſiæ: αἰσθάνεσθαι autem cognitionem omnem ſenſus, quæ præſente indigeat obiecto. Ac demum κρίνειν vtrumque hoc cognitionis genus cõpræhẽdere; quia in vtroque iudicat anima. Themiſtius tamen non niſi duas cognitionis formas commemorauit: alteram ſentiendo: alteram λόγῳ ἢ διανοίᾳ, hoc eſt intelligendo. νοεῖν videlicet ita interpretando, vt λόγον & διάνοιαν, hoc eſt intellectionem propriè dictam comprehenderet: tertia, quæ iudicando fit, prætermiſſa. Eum tamen omnino non reprehenderem, qui αἰσθάνεσθαι diceret exteriorum ſenſuum cognitionem appellari: κρίνειν eam, qua plura iudicamus; communiſque ſenſus comprehenſionem eſſe.

νοεῖν, intelligere quid ſignificet.

A Quod ex ſuperiori oratione videtur colligi: in qua cùm de hoc ſenſu loqueretur, ea voce perpetuò vſus eſt; quia is ſenſus velut communis iudex eſt. Denique νοεῖν pro omni cognitione vſurpari, quæ non ab externo obiecto præſente, vt exteriorum ſenſuum ſenſio, & illius, qui communis eſt, iudicium: ſed à ſemetipſo excitatur; haberíque poteſt, etſi obiectum remotum ſit. Et fortaſſe licèt ex artis præceptis diuiſio bimembris magis fuiſſet; communem tamen ſenſum nuper demonſtratum prætermittere videri noluit Philoſophus. Phantaſiæ autem cognitio, cùm abſentis etiam obiecti ſit, quaſi ab ipſamet faculta- B te excitata & obiectis occurrens, νόησις magis eſt, quàm αἴσθησις aut κρίσις propterea in tex. 155. νόησις rurſum diuiditur in φαντασίαν & ὑπόληψιν, quæ propria intellectus eſt. Quodque magnopere pertinet ad id oſtendendum, quod paulo ante dicebatur, præſentem operam ad phantaſiæ tractationem per ſe referri, de phantaſia primùm agendum proponit, deinde de hypolypſi. Quòd ſi generalis hic operandi modus νόησις dicitur ἀπὸ τοῦ νοῦ, qui mentem & intellectum propriè nominatum ſignificat, idcircò dicitur, quia excitari à ſeipſo ad cognitionem & actionem, intelligentis præſertim vi- C tæ proprium eſſe videtur. Sic enim in tex. 60. lib. 2. inter ſentire & intelligere poſitum fuit diſcrimen; quòd intelligere in nobis eſt quando volumus, ſentire autem non item, ſed præſente opus eſt obiecto ſenſili, à quo ad ſentiendum excitemur. Qui locus aptiſſimus eſt & opportunus maximè ad interpretandum, quo intellectu nunc ſentire & intelligere nominentur: quóque intellectu in phantaſiam & hypolypſim diuidatur, ac phantaſia velut intellectus quidam ſtatuatur, atque intellectus interdum appelletur, ac demum illius D operatio & cognitio intellectio quæpiam dicatur.

Phantaſia νόησις & intellectus

Et hæc quidem paucis nunc ſignificanda fuerunt, vt Ariſtotelis inſtitutum demonſtraretur. Antequàm enim hanc phantaſiæ propriam explicationem ingrediatur, eam vult à ſenſu & intellectu, qui propriè dicitur, ſeparare, atque inter vtrumque mediam conſtituere. Vt ita & ea, quæ de ſentiente irrationalíque animæ parte ſuperſunt, abſoluat (quæ primaria illius intentio eſt) & poſt hæc gradum faciat ad intellectum illiuſque operationem, quæ phantaſia vitur, explicandam. Qua in re tum hanc E doctrinæ ſuæ partem cum antecedenti & conſequenti continuauit: tum verò optimum ſeruauit ordinem, à prioribus ad poſteriora, à notioribus ad ignotiora, à ſenſatis ad ea, quæ magis diſtant à ſenſibus: Dum de ſenſibus primùm exterioribus, deinde de interiori & communi, tum de phantaſia, ad extremum de intellectu, diſſeruit.

Huc etiam ſpectat diuiſio illa facultatum animæ in cognoſcentes & mouentes, quam initio accepit. Vt nimirum cognoſcentes omnes, quæ natura ſua priores ſunt, abſolueret, phantaſiam & intellectum addendo, antequàm de

mouentibus diceret, quæ poſteriores ſunt, & ad rem cognitam animalia impellunt.

A Cæterùm prima hæc verba ſuſpenſam præ ſe ferunt ſententiam. Et Plutarchus quidem, Philoponus, Simplicius, & Auerroës poſt multa tādē eis illud reſpondere dixerunt (Idē igitur non eſſe ſentire & ſapere, manifeſtum eſt). At nimis longum hyperbaton eſt. Et vt aliqua eſſet ſententia, particula (igitur) addenda non erat. Veriùs Alexander primam illam vocem (ἐπεὶ, quoniam) ſuperuacaneam eſſe voluit: quam ſi expunxeris, optimè conſtabit tibi ſententia. Vel ſi expungere pigeat, ſubaudiendum quidem eſt, & cum Argyropilo ita abſoluenda ſen tentia. Quoniam B duabus defferentijs anima definitur, motu & cognitione intellectus & ſenſus: conſiderandum, numquid inter intelligere & ſentire interſit.

TEXTVS.

Δοκεῖν δὲ τὸ νοεῖν καὶ τὸ φρονεῖν, ὥσπερ αἰσθάνεσθαί τι εἶναι· ἐν ἀμφοτέροις γὰρ τούτοις ἡ ψυχὴ κρίνει τε καὶ γνωρίζει τι τῶν ὄντων. καὶ οἵ γε ἀρχαῖοι τὸ φρονεῖν καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι ταὐτὸν εἶναί φασιν. ὥσπερ καὶ Ἐμπεδοκλῆς εἴρηκε. Πρὸς παρεὸν γὰρ μῆτις ἀέξεται ἀνθρώποισι. καὶ ἐν ἄλλοις. ὅθεν σφίσιν C αἰεὶ καὶ τὸ φρονεῖν ἀλλοῖα παρίσταται· τὸ δ' αὐτὸ βούλεται τούτοις καὶ τὸ τοῦ Ὁμήρου, τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων, οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγησι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

Videtur autem intelligere & ſapere velut ſentire quidpiam eſſe. In vtroque enim anima iudicat & cognoſcit ea, quæ ſunt. Et priſci ſanè ſapere & ſentire idem eſſe inquiunt. Quemadmodum & Empedocles dixit,

Namque homini ad præſens creſcit ſapientia ſemper.

Et alibi.

D *Vnde ipſis vana eſt præſtò prudentia ſemper.*

Idipſum autem ſibi vult & Homeri illud,

Tales namque inſunt mentes mortalibus ipſis.

Quas facit ad præſens hominum pater, atque Deorum.

COMMENTARIVS XXXIX.

DVplicē ſuperioribus verbis animæ partitionem propoſuit, velut hypotheſim ad eam, quam parabat, explicationem. Altera fuit in mo- E tum & cognitionem. Altera cognitionis intellectionem, iudicium, & ſenſum. Prior à veteribus admittebatur: & ideò velut eorum conſenſu confirmatam accepit, nec amplius quidquam de ea dixit. Poſterior non item ab illis concedebatur. Propterea nequid ſine probatione videretur accipere, quod à quopiam negari poſſet, & verò à priſcis illis negatum fuiſſet, in ea confirmanda & ſtabilienda immoratur. Præſertim cùm ex ea potiſſimùm, qualis phantaſia ſit, inueſtigandum ſibi atque docendum propoſuiſſet.

Primùm igitur quæſtionem adducit in me- A dium, Num intelligere & ſapere idem ſit, quod ſentire. Intelligere eodem modo, quo antea, vſurpatur pro quauis cognitione, quæ à ſeipſa excitatur, etſi præſens obiectum non ſit. Sapere quod φρονεῖν dicitur, pro ſolius intellectus cognitione. Et licet in 6. de moribus ad Nicomachum lib. alijſque in locis, vel etiam in hoc libro, pro ſpeciali quodam illius habitu atque operatione, quam prudentiam dicimus, accipiatur: nunc tamen rationalem omnem & intelligentiæ comprehenſionem ſignificat. Cur autem duas haſce cognitiones, ſiue ſolius intellectus ſint, ſiue cuiuſuis facultatis, quæ à ſeipſa excitetur ad agen- B dum, (qualis ſanè phantaſia eſt) exiſtimare quiſpiam poſſet à ſenſu, qui à præſentibus ſolùm obiectis ad ſentiendum prouocatur, non differre: duo argumenta proponit. Alterum, quoniam eorum vtroque profectò iudicamus & cognoſcimus ea, quæ ſunt. Quod argumentum duobus modis explicare licet. Primùm, vt vox illa (in vtroque) tum ſentire ſignificet, tum intelligere & ſapere. Illudque ſit argumentum, ea nō differre; quoniam non minùs horum vno, quàm altero, iudicat anima & cognoſcit. Deinde, vt illa ipſa vox non ſentire & intelligere, ſed intelligere & ſapere accipiat. Atque idipſum hoc argumento colligatur; quia ſiue intelligere dica- C mur ſiue ſapere; omnino quemadmodū & ſenſu, iudicamus & cognoſcimus. Vtrouis modo explices, idem eſt argumentum, ex eo deductum, quòd cognoſcere & iudicare tum ſenſui tum intellectus, ſiue is propriè, ſiue ampliori acceptione ſumatur, commune ſit. Quòd ſi perinde cognoſcunt & iudicant, eadem igitur facultas ſunt.

Duobus item modis verba illa (τῶν ὄντων, ea quæ ſunt) accipi queunt: vel vt res exiſtentes, hoc eſt præſentes, vel vt res ipſas cognoſcibiles abſolutè ſignificent. Priori modo hoc fuerit D argumentum. Senſus res præſentes cognoſcit & iudicat: at eas quoque cognoſcimus & iudicamus, dum intelligimus & ſapimus; idem igitur ſunt intelligere & ſapere, ac ſentire. Poſteriore autē hoc. Siue ſenſu, ſiue intellectu cognoſcamus & iudicemus; res eaſdem cognoſcimus & iudicamus: at ſi eſt idem obiectum cognitum & iudicatum, eadem quoque facultas fuerit, quæ cognoſcit & iudicat. *Tria ſomni- rum g- nera.*

Alterū argumentū ex veterū Philoſophorū, qui ſapere & ſentire idem eſſe confirmarunt, auctoritate ſumptum eſt. Solum autem ſapere, non item intelligere, iam nominat: vel vt breuior ſit E oratio: vel quaſi argumento vtens à minori ad maius. Nam ſi propria intellectus operatio idem cum ſenſu ſit, multò magis fuerit phantaſia, aut alia quæuis. Vel demum quòd veterum illa teſtimonia, quæ ad huius rei confirmationem adferre parabat, de ſolo ſapere ſoláque mente loquerentur: cùm Empedocles μῆτιν, & τὸ φρονεῖν, & Homerus νόον, conſilium, ſapere, ac mentem nominauerint. Atque Empedocles quidem alicubi ſcribens, conſilium, quod ad intellectum pertinet atque illius functio eſt, homini in præſens creſcere; conſilium præſentis rei eſſe ſignificauit; intellectumque cum ſenſu, qui præſentiū item rerum eſt, confundi. Qui locus non parùm indicat,

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

indicat, antecedentia illa verba (ea, quæ ſunt) res præſentes ſignificare. Porrò conſilium creſcere ait Philoponus, quoniam actione & operatione virtus quæque & facultas perficitur & augetur; quiete & ceſſatione læditur, contabeſcit & diſſoluitur. Siquidem Hippocratis quoque ſententia Motu firmiora & robuſtiora euadunt corpora, quæ otio ac deſidia eneruantur & marceſcunt. Aut potiùs præſentibus rebus conſilium creſcit, quòd alijs atque alijs euentis prudentiores ac ſapientiores reddamur: plurimarum ſcilicet rerum vſu atque obſeruatione edocti. Ac rurſum alio in loco de ſomniis loquens, quorum diuerſitas ac differentia ex rebus oritur, quæ inter vigilandum ſentiuntur; phantaſma ſeu viſum, quod dormiẽtibus nobis ſeſe offert, prudentiam appellauit: prudentia autem intellectus eſt. Tertium teſtimonium eſt Homeri, talem nobis ineſſe mentem aſſerentis, qualis ad præſens & in dies incidẽtibus rebus in nobis fit. Præſentibus autem & ad omnes horas occurſantibus obiectis perfici, proprium ſenſus eſt.

Digreßio IX. Perperam Philoponum locum hunc calumniatum fuiſſe.

SImplicius Theætetum quidẽ apud Platonem ſcientiam cum ſenſu confudiſſe ſcribit; ſecus tamen Empedoclem atque Homerum ſenſiſſe: Ariſtotelemq; verba ſolùm minùs cautè pronuntiata, quæ aliam in partem trahi poſſent, confutaſſe. Philoponus autem hiſce illorum locis abuſum eſſe philoſophum inquiens, pro illis reſpondet: Empedoclem in priori loco μῆτιν non intellectum, prudentiam, aut conſilium; ſed διάνοιαν ſeu cogitationem appellaſſe, quæ inter intellectum & ſenſum media eſt. Neque ſolùm ſenſum, ſed cogitationẽ quoq;, immò magis, circa præſentia eſſe. Siquidem ſenſus obiectũ habet extra ſe, cogitatio intra ſe poſitũ ac ſibi planè præſens. Deniq; idem de intellectu dici poſſe, ſi de illo loquutus ſit. Alterum locum ad rem citatum fuiſſe fatetur: nec tamen deeſſe, qui pro Empedocle reſpondeant (vt poſt Simplicius etiam reſpondit) Tria eſſe ſomniorum genera. Vnum ex reliquijs ſenſuum, ac phantaſia à ſenſibus permota excitatum. Alterum à rationali anima quidpiam quærente, eoq; tempore à corpore ſoluta faciliùs inueniente profectum. Tertium diuinitùs immiſſum ad futurum aliquid ſignificandũ. Empedoclemq; de illo ſolo ſomniorum genere, quod à rationali anima fit, loquutum fuiſſe, cùm prudentiam appellauit. Poſtremò tertium Homeri locum ait Philoponus ab Ariſtotele perperam intellectum fuiſſe: eumque non ſenſum, ſed mentem appellaſſe νῦν· ἐπ' ἦμαρ autem ſeu in dies, non præſens ſenſile, ſed fortunam aut fatum. Hac videlicet ſententia; Talem eſſe hominibus mentem, qualis eſt eorum fortuna. Quam tragicum illud interpretari dixeris,

Tria ſomniorum genera.

Πρὸς τὰς τύχας γὰρ τὰς φρένας κεκτήμεθα. hoc eſt.
Fortuna nobis prout eſt, eſt & ingenium.

Cùm enim pauper eſt quis, moribus eſt modeſtus; flagitioſus & nequam, ſi diues euaſerit. Quod non de quibuſuis, ſed de ſocordibus, intemperantibus, & materialem vitam agentibus hominibus intelligendum eſſe ſignificauit Poëta ἐπιχθονίων, id eſt terrenorum, adiungens. Sapientes .n. & qui ex virtute viuunt, non ita mutantur.

Verùm hæc veterum aduerſus Ariſtotelem ſuſcepta defenſio parùm perfectò firma eſt, parumque ſapienter inſtructa. Etenim abſque ratione dicitur, μῆτιν pro διάνοια & cogitatione poſitam fuiſſe: μῆτις autem, ſiue conſilium, ſiue prudentia, ſiue aliud quiduis, in intellectu ſolùm conſideratur. Deinde διάνοια quoque, vt in 2. lib. ſæpiùs adnotatũ eſt, & poſt rurſum intelligetur, cùm ἀπὸ τοῦ νοῦ dicatur, ad intellectum pertinet. Tum verò obiectum præſens in hac vniuerſa diſputatione illud intelligitur, quod per ſeipſum cognoſcenti facultati propoſitum eſt. Vt ita ſenſus, qui præſentia ſolùm perſpicit, à facultatibus cæteris diſtinguatur, quæ abſentia quoque & procul diſſita comprehendunt. Alioqui ſi præſentiam item intelligas, quæ ſiue per obiecti cognoſcendi ſpeciem eſt, ſiue per cognitionis actum vt obiecti cogniti formam; omnis facultas pręſentium rerum eſt; vel etiam phantaſia, quæ abſentium; & memoria, quæ præteritorum eſſe dicuntur; omniumque maximè intellectus, qui tum remotiſſima quæque, tum verò ea, que non ſunt, cognoſcit & comprehendit. Iam verò ſolus ſenſus præſentia ſentire creditur; phantaſia & intellectus tum præſentia, tum abſentia; memoria abſentia duntaxat, hoc eſt præterita.

In altero loco neſcio quàm Empedocli cõſentanea ſit tripartita illa ſomniorum ratio. Certè vt verum ſit aliqua diuinitùs immitti atque interdũ fuiſſe immiſſa: quæ tamen ab interno in nobis principio naſcuntur, ex ſenſuum reliquiis excitantur omnia, ſuntque non rationalis animæ, ſed interioris ſenſus, cuius paſſio eſt ſomnus: at non quà αἰσθητικὸς eſt, ſed quà φανταστικός. Sic .n. diſtinguere nos docet Ariſtoteles, qui in cap. primo libri de in ſomniis propoſitâ hac quæſtione, ſomnietne anima quà intelligens an quà ſentiens eſt, poſteaquàm ſomniandi vim propriam concluſit eſſe animæ ſentientis, eâ præterea diſtinctione vtitur, vt ſomniorum effectio propria ſit eius, non quatenus actu & ſimpliciter ſentit, ſed quatenus phantaſia & imaginatione vtitur. Nempe in ſomnis, neque externo oculorum auriumue ſenſu percipimus ea quæ aut cernere aut audire nobis videmur; & ſenſus ille internus, qui communis ſenſus eſt appellatus, nullo, vt talis eſt, ſuo munere defungens, niſi quoad agentibus externis ſenſibus cõmunis iudex interuenit, cum ijs in ſomno ea ex parte conſopitus, partes agendi phantaſiæ relinquit. Ea ex rerum imaginibus quæ in vigilia ad ſenſus atque in cerebrum penetrarunt, viſa illa efformat quæ dormientes quaſi integris ſenſibus percipere videmur. Fit aliquando interim, vt liber animus ab interpellatione externorũ ſenſuum, vel ex acceptis rerum ſpeciebus ſincerum intelligat aliquid, vel phantaſmata ipſa caſtiget, ſomniaq; eſſe inter ſomnia ipſa perſpiciat. Verùm hoc rarum ideo eſſe oportuit, quòd perpetua intellectus vigilia ſi perpetuâ item actione ſeſe, etiam in ſomnis, teſtaretur, neceſſe eſſet, quoniam ille in hac vita neceſſariò adminiſtris ſenſibus vtitur, nullam eſſe quietem ſenſuum, eoſque ne quid conſopiti animum fallerent, in rem perpetuò intentos atque arrectos eſſe: quod conſiſtere cum hac corporis imbecillitate non poteſt. Non igitur cùm prudentiam homini cumulari dixit Empedocles aliâ atque aliâ ſemper præſentium rerum acceſſione, ad hanc mentis in ſomno agitationem reſpexit, vt Philoponus interpretari eum ſtuduit, ſed Ariſtotele teſte, cùm ita præſentibus rebus atque euentibus mentes alligauit noſtras, vt pro illorum